

HOMENATGE A CIMBERNAT

Sessió del dia 30 de juny del 1934

PRESIDENCIA DEL DR. PI SUÑER

Creació i història del Col·legi de Cirurgia de Barcelona (resum)

pel Dr. ANTONI CARDONER

INTRODUCCIÓ

Després de la capitulació de Barcelona el 1714, Felip V i els seus ministres decretaren una sèrie de mesures que entrebancaren múltiples activitats catalanes. Les principals foren: a) la prohibició de comerciar amb Amèrica; b) el trasllat de l'antiga Escola o Estudis Generals de Barcelona a Cervera i c) la introducció obligatòria de la llengua castellana per a les comunicacions oficials.

D'ençà d'aquella data, l'antic Principat fou governat pel Capità General — en funcions de virrei — assistit per un consell — la Real Audiència —; rebien les ordres i lleis redactades a Madrid, amb independència de les dictades per a la resta d'Espanya.

La juxtaposició de les lleis i costums d'una i altra terra, s'efectuà quan Espanya estava empobrida per l'emigració a Amèrica i les guerres de conquesta; quan, a conseqüència d'això mateix, s'havia desenvolupat considerablement en ella l'esperit imprevisor i aventurer, i quan hom havia restringit la comunicació científica amb l'estranger, prohibint anar-hi a estudiar. A aquestes condicions pròpies d'Espanya s'hi afegia que en el moment de l'anexió política consignada, arreu d'Europa l'erudició i la discussió retòrica havien substituït l'antic afany d'observació i experimentació dels homes del Renaixement (3).

Unes de les organitzacions catalanes que es veieren reformades per les espanyoles, foren les de la Medicina i la Cirurgia, que ho foren subjectant-les a les normes del Protomedicat. Aquest no corregí les deficiències dels plans d'ensenyament de les primeres — plans ordenats el 1288 (4) — ni esmenà tampoc conceptes tan erronis i relentidors com aquells,

deguts a l'Edat Mitjana, de separació de metges i cirurgians i d'oposició o reglamentació excessiva de la dissecció per part dels eclesiàstics (1). Persistiren, doncs, els mateixos defectes, tant en l'exercici com en l'ensenyament i encara s'agreuaren per les condicions en què es trobava Espanya entre 1714 i 1760 (2).

Els cirurgians espanyols estaven dividits en les categories de: metge-cirurgià, cirurgià llatí, cirurgià romancista i sangrador (3), segons llurs coneixements; la pobresa general econòmica i d'esperit i la llei del menor esforç varen reduir a poc a poc les quatre categories de cirurgians a la darrera de les esmentades, anomenada també dels barbers perquè el seu fogar d'illustració mèdica eren les tendes de barber, en les quals efectuaven llur aprenentatge (4).

La conseqüència de la superposició de tants factors negatius era que la Cirurgia i els cirurgians estiguessin desprestigiats (5) i que resultessin inútils els esforços de les Comunitats o Collegis — ja de temps constituïts a cada ciutat per aquells professionals (6) — per a lliurar-los de la misèria en què es debatien (7).

CREACIÓ DEL «REAL COLEGIO DE CIRUGIA DE BARCELONA»

On es feia sentir més la necessitat de tenir bons cirurgians era a l'exèrcit i l'armada, els buits de les quals s'omplien amb professionals estrangers. Això va fer pensar — a mitjans del segle XVIII — a crear organismes que formessin encertadament els espanyols, i amb aquest objecte, Ferran VI acceptà les suggestions dels metges francesos que havien vingut a Espanya seguint Felip d'Anjou i les d'un català il·lustre — Pere Virgili — el qual, malgrat la manca de cabals, havia assolit, en viatges a l'estranger, un ampli coneixement de la cirurgia de l'època.

La primera etapa de la reorganització la constituí la fundació d'un Col·legi de Cirurgia a Càdiç el 1748 (1) — a semblança del que havia fet Lluís XV a França (2) —. Uns quants anys més tard i trobant-se Espanya en guerra amb Anglaterra, hom veié la conveniència de crear una altra Escola en un altre punt de la Península per recollir els alumnes del nord. Esdevinguda el 1759 la mort de Ferran VI, el seu successor i germà Carles III activà la formació de l'expedient i el 1760 despatxà la *Real Cèdula*, que ordenava la seva creació, posant-lo sota la protecció de Pere Perchet — Primer Cirurgià de la Cambra Reial — i nomenant Director Pere Virgili.

Ràpidament hom construí el nou edifici que li era destinat, i el nou Col·legi començà a actuar el 1761; s'inaugurà oficialment el 1764, en una solemne sessió presidida pel Capità General de Catalunya, Marquès de la Mina.

L'edifici, d'estil neo-clàssic, destinat a allotjar el *Real Colegio de Cirugía*, constava d'amfiteatre, sala de dissecció, sala d'exàmens, biblioteca i gabinet anatomoquirúrgic i farmacològic. Fou ocupat posteriorment per la Facultat de Medicina de Barcelona i més endavant per l'Escola Normal

de Mestresses, i sofrí greus desperfectes en les seves dependències, fins que, cedit a l'Acadèmia de Medicina, aquesta procedí a la seva acurada restauració, seguint la descripció que ens feia Pi i Arimon (1).

SIGNIFICACIÓ DEL «REAL COLEGIO» DE BARCELONA

Com ja era de preveure, considerant les raons que varen fer fundar els Rs. Cols. de Cir., el de Barcelona tingué una significació mixta cívico-militar. En el professorat nomenat el 1760, hi figuraven el Cirurgià Major i dos Consultors de l'exèrcit, precepte que fou confirmat el 1764, afegint-hi que quan faltés cirurgià en un Cos castrense, el seu cap havia de sol·licitar-lo al R. Col. i aquest havia de proposar-li una terna de graduats perquè n'escollís un; procediment que venia a substituir la llibertat de contractació fins aleshores acceptada.

Les Ordenances del 1795 i les del 1804 accentuaren aquesta relació i crearen el Cos dels Collegials interns, constituït per alumnes que es comprometien a prestar llurs serveis a l'exèrcit durant llurs estudis o quan els acabessin, a canvi que l'Estat els mantingués mentre estudiaven. Els collegials interns en temps de pau feien de practicants de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona, que era Reial i General, ço és: militar i civil. La disciplina d'aquests collegials era rigorosa i, segons les Ordenances del 1804, els que fugissin del Col·legi havien d'ésser declarats desertors.

Després de la invasió francesa, aquesta convivència es va fer insostenible per la creació d'un Hospital Militar independent amb el material procedent de la finida campanya (1).

Quan s'esdevingué la primera sublevació de caràcter carlista el 1827, fou abonat als estudiants del Reial Col·legi que anaren a fer de practicants a l'exèrcit, el temps que hi passaren com a anys d'estudis, com prescrivien les antigues Ordenances.

La doble significació del Reial Col·legi, que alguna vegada donà lloc a greus abusos (2), no ha de fer-lo confondre, però, amb una autèntica Escola militar, segons hom pot deduir de l'examen dels documents de l'època (1).

RESUM DE LA HISTÒRIA DEL REIAL COL·LEGI

A partir de la seva fundació, el Col·legi dugué una marxa progressivament ascendent, com es demostra en les xifres d'alumnes que en ell seguïen els estudis. Aquest període pròsper es tancà el 1777, després de la mort de Pere Virgili, i des d'aquesta data fins al 1793 dugué una existència obscura. La declaració de guerra de Carles IV a la Convenció francesa el 25 de març d'aquell any, repercutí immediatament en el nombre d'alumnes assistents al Reial Col·legi i aquest recuperà una part de la seva antiga brillantor; aquesta guerra deixà una penyora en l'organisme que estudiem perquè — arran d'una reorganització de l'exèrcit projectada el

1795 per les necessitats de la campanya que es realitzava (1) — hom acceptà unes Ordenances que feia cinc anys Antoni de Gimbernat havia confeccionat (2), les quals foren publicades amb poques modificacions.

El 1799 fou intentada per primera vegada la reunió de metges i cirurgians (3), temptativa que només durà dos anys (4). La unió havia d'efectuar-se amb l'Escola de Medicina fundada per Salvà i Campillo, de la qual cal donar més referències. El 1770 s'iniciaren a Barcelona unes converses mèdiques setmanals amb el nom d'*Academia de Medicina Práctica*; el 1786 obtingué el títol de *Real* (5) i el 1797 Salvà i Campillo organitzà una escola particular de medicina que—com en tantes altres coses—omplia el buit deixat per les determinacions oficials. Havent aconseguit més endavant la protecció reial, fou nomenada indistintament *Real Estudio* i *Real Escuela de Medicina Práctica*.

El 1804 foren publicades unes noves *Ordenanzas* que no resolgueren les contínues discussions entre metges i cirurgians per mútua invasió de camps (6), i que tampoc no foren acabades per la creació d'una Junta a Madrid amb l'objecte de reunir-los.

Del 1808 al 1814 el Col·legi sofrí els efectes de la invasió francesa, perquè molts dels seus professors i alumnes hagueren d'incorporar-se a l'exèrcit. Malgrat tot, el Col·legi seguí els ensenyaments mitjançant tres professors civils i el dissector anatòmic, que havien restat a Barcelona. Del 1814 al 1820 aquesta institució passà una nova època de depressió, que es pot atribuir a les aferrissades lluites, consideracions i persecucions que es desenvoluparen per aquests anys com a conseqüència de l'oposició entre partidaris del rei absolut i partidaris de la Constitució.

El trienni liberal del 1820 al 1823 donà lloc que el Col·legi experimentés diversos canvis de nom i que fos centralitzat, i el període absolutista que el succeí veié el tancament dels centres de cultura i la persecució dels professors d'idees liberals. Els anys 1824, 1825 i 1826, el Col·legi arrossegà una vida pobre; el títol de cirurgia i fins el de doctor en Cirurgia eren poc estimats; molts dels que cursaven els estudis ho feien només per passar després a les Universitats i tenir més fàcilment el grau de llicenciat en Medicina. Per altra banda, els cirurgians es queixaven que si no es mantenia el privilegi d'afaitar a favor seu, no podien subsistir (1). La repressió de les idees liberals es dugué fins a l'extrem que els centres d'ensenyament havien d'exigir als seus graduats el jurament de no pertànyer a cap societat secreta i de no reconèixer l'*absurd* principi que els pobles són àrbitres per a variar la forma de llur govern (2).

L'any 1827 es fusionaren definitivament metges i cirurgians. Aquesta unió, que de tant temps es feia necessària, determinà l'absorció de la *Clinica Mèdica*, fundada per Salvà, pel Col·legi; els oficis dirigits a Madrid seguiren essent signats per un professor del darrer; els axàmens els efectuaren també els seus professors i els títols que donava la nova Escola eren de llicenciat en Cirurgia mèdica (1). Després de la fusió, la multiplicitat de títols fou enorme i afavorí els arribistes i curanderos, per les dificultats que es presentaven quan convenia investigar on l'havia obtingut i de quina classe era el títol que pretenia posseir la persona suspecta.

L'OBRA EFECTUADA PEL COL·LEGI

Els dos privilegis que tingué el Col·legi durant alguns anys, de proporcionar tots els cirurgians militars espanyols i d'ésser l'encarregat d'atorgar tots els títols de cirurgia civil, no sols de la metròpolis, sinó també de les seves colònies, varen donar-li un nom que s'estengué fins Amèrica. La desproporció, però, entre el que s'havien imaginat els fundadors de l'escola com a mitjà obligat d'entrar com a cirurgia a l'exèrcit i el que en realitat s'esdevingué, va fer baixar considerablement el nombre d'alumnes des del 1779.

Altrament, la creació del Col·legi transformà l'ensenyament de la cirurgia, fins aleshores o bé exclusivament teòric (Universitats), o bé simple aprenentatge d'un ofici manual (barbers), en exigir als qui volien ingressar-hi un mínim de coneixements de llatí, de lògica i de ciències físico-naturals, i constituïa un excellent nucli de preparació, de comprensió i de judici. Per altra banda, els estudis propis del Col·legi començaven per una intensa instrucció pràctica, per mitjà de la dissecció, que, molt justament, es considerava com un fonament seriós dels estudis quirúrgics. Aquests quatre punts de l'organització del Col·legi, deguts especialment a la influència de Virgili, i en menor grau a la de Gimbernat, són els quatre aspectes sota els quals l'obra dels professors fou evidentment remarcable i on ells demostraren trobar-se habitualment al corrent de tot el que hi havia de notable en el seu temps.

Cal indicar també les causes que varen fer davallar l'escola del lloc privilegiat que estava al principi. Aquestes foren: la creació d'altres Col·legis de Cirurgia, la divisió i les polèmiques entre metges i cirurgians, l'obsessió de modificar constantment els plans d'estudis, i la vida política intensa que les idees de la Revolució francesa varen despertar a Espanya, des del 1789 fins a la fi del segle XIX.

Potser per la lenta addició d'aquestes causes, potser per la precocitat de la seva inauguració en relació amb l'estat cultural del país, vint anys després d'aquella el Col·legi no donava els resultats que hom hauria pogut esperar-ne. Per un quant temps la fructífera influència de Gimbernat va determinar una represa de l'activitat antiga; mort aquest i passada l'epopeia napoleònica, els darrers tretze anys de la vida independent del Col·legi transcorregueren enmig de la indiferència dels profans, si no de la dels professionals.

En la Història general de la cirurgia i de la cultura, l'aparició del *Real Colegio de Cirugia de Barcelona* té una alta significació, perquè ell representa la primera finestra oberta de cara a Europa per a la cirurgia catalana de l'Edat Moderna, mercès a la qual s'introduïren a Espanya gran nombre de descobertes físico-naturals i anatòmiques del segle divuitè. Aquest moviment d'incorporació al contingut cultural de Catalunya no era, però, un fet isolat; va obeir a una reacció que a la fi d'aquest segle fou general a Europa, que es dreçava enfront de la freda erudició i la filosofia racionalista aleshores en el ple dels seus èxits. Partint sempre del mateix desig de retorn a la realitat i al sa empirisme, els partidaris

d'aquesta reacció es reuniren o influïren a Barcelona, en diverses societats de les quals cal esmentar: la *Junta de Comercio*, que instituí diverses càtedres que substituïren alguns dels estudis universitaris traslladats a Cervera; la *Academia de Medicina Práctica*; la *Conferencia física* — més endavant *Real Academia de Ciencias y Artes* — i el *Real Colegio de Cirugía*. I és més de remarcar aquest renaixement científic, perquè constitueix un retrobament del pensament català, precedint de bastants anys el renaixement literari i lingüístic assenyalat per l'Oda d'Aribau, el 1833. del 1833.

Finalment, els efectes més importants de la fundació dels Reials Collegis de Cirurgia foren sostreure els cirurgians de la baixa categoria d'obrers manuals en què fins aleshores havien restat, i elevar-los al mateix nivell dels metges. Els nous Collegis acabaren amb aquest error multi-secular i prepararen l'ambient, perquè la unió de metges i cirurgians, el 1827, pogués efectuar-se en un pla d'igualtat, i no amb un predomini evident dels representants de la Cirurgia.